

Зміст

Вступ

1. Характеристика позанаукового пізнання

2. Позанаукові форми пізнання

3. Соціокультурні форми позанаукового пізнання

3.1. Буденне пізнання

3.2. Філософське пізнання

3.3. Художнє пізнання

3.4. Релігійне пізнання

Висновки

Список використаної літератури

Вступ

Пізнання як форма духовної діяльності існує в суспільстві з моменту його виникнення. Пізнання не обмежене сферою науки, знання в тій або іншій своїй формі існує і за межами науки. Поява наукового знання не скасувало і не зробило марними інші форми знання. Кожній формі суспільної свідомості: науці, філософії, міфології, політиці, релігії і т. д. відповідають специфічні форми знання. Розрізняють також форми знання, що мають понятійну, символічну або художньо-образну основу. На відміну від усіх різноманітних форм знання наукове пізнання - це процес отримання об'єктивного, істинного знання, спрямованого на відображення закономірностей дійсності. Наукове пізнання має трояке завдання і пов'язано з *описом, поясненням і прогнозом* процесів і явищ дійсності.

Коли розмежовують наукове, засноване на раціональності, і позанаукові знання, то важливо зрозуміти, що останнє не є чистією вигадкою або фікцією. Воно виробляється в певних інтелектуальних співтовариствах, у відповідності з іншими нормами, еталонами, має власні джерела і понятійні засоби. В історії культури багатообразні форми знання, що відрізняються від класичного наукового зразка і стандарту, віднесені до відомства позанаукового знання.

Метою даної роботи є розгляд позанаукового пізнання. З поставленої мети випливають **завдання**:

- Розглянути особливості позанаукового пізнання, його типів;
- Вивчити позанаукові форми пізнань і їх розвиток;
- Розглянути соціокультурні форми позанаукового пізнання.

Об'єктам досліджень є знання як таке в його універсальних характеристиках, а **предметом** - різноманіття форм позанаукових знань.

1. Характеристика позанаукового пізнання

Поява наукового знання не відмінило і не скасувало, не зробило марними інші форми знання. Відділення науки від ненауки - так і не увінчалася успіхом досі. Існувало переконання, що наукові знання повинні з часом витіснити з суспільної свідомості ненаукові уявлення як порожні або шкідливі забобони, проте в ХХ в. виникло і поступово утвердилося ясне розуміння того, що позанаукове пізнання не лише невикорінно, але, більш того, воно абсолютно необхідне як передумова наукового пізнання.

Одним з перших це усвідомив Е. Гуссерль. Він говорив про кризу європейського людства, науки і філософії, яка виникла через нехтування вченими «життєвим світом», даним у безпосередньому досвіді до і поза наукового пізнання. Але саме «життєвий світ» для вченого є «грунт, поле його діяльності, в якому тільки й мають сенс його проблеми і способи мислення». Представники Віденського гуртка намагалися чітко відокремити наукові знання як достовірні від ненаукових знань як недостовірних з допомогою принципу верифікації, але їх спроба зазнала невдачі. На противагу їм К. Поппер запропонував вирішити проблему демаркації, тобто розмежування наукових і ненаукових знань, на основі принципу фальсифікації. При цьому судження про знання як про наукові або ненаукових не повинно означати, що вони істинні чи хибні.

У нинішній, постпозитивістської філософії науки отримало визнання положення про неможливість строгого розмежування наукового і ненаукового пізнання. Один з найбільш радикальних представників сучасної філософії науки П. Фейєрабенд стверджує, що науку як ідеологію наукової еліти потрібно позбавити домінуючого положення в суспільстві і зрівняти її з релігією, міфом, магією.

Вже давно позанаукові знання не розглядають тільки як оману. І раз існують різноманітні форми позанаукового знання, отже, вони обслуговують

певні потреби людей. Можна сказати, що висновок, який поділяється сучасно мислячими вченими, розуміючими всю обмеженість раціоналізму, зводиться до наступного. Не можна забороняти розвиток позанаукових форм знання, як не можна і культивувати суто і виключно псевдонауку, недоцільно також відмовляти в кредиті довіри цікавим ідеям, що визріли в їхніх надрах, хоч би якими сумнівними спочатку вони не здавалися. Навіть якщо несподівані аналогії, таємниці і історії виявляться всього лише "генофондом" ідей, він потрібний як інтелектуальній еліті, так і численній армії вчених.

Досить часто звучить заява, що традиційна наука, зробивши ставку на раціоналізм, завела людство в безвихідь, вихід з якого може підказати позанаукове знання. До поза наукових дисциплін відносять ті, практика яких ґрунтується на ірраціональній діяльності на міфах, релігійних і містичних обрядах і ритуалах. Інтерес представляє позиція сучасних філософів науки, і зокрема П. Фейєрабенда, який впевнений, що елементи нераціонального мають право на існування усередині самої науки.

Розвиток подібної позиції можна пов'язати і з ім'ям Дж. Холтона, який прийшов до висновку, що в кінці XX століття в Європі виник і почав ширитися рух, якій проголосив банкрутство науки.

Думка про те, що саме наукові знання володіють більшою інформаційною ємністю, також оскаржується прихильниками подібної точки зору. Наука може "знати менше" в порівнянні з різноманіттям позанаукового знання, так як все, що вона знає, повинно витримати жорстку перевірку на достовірність фактів, гіпотез і пояснень. Знання, що не витримує цю перевірку відкидається, і навіть потенційно істинна інформація може виявитися за межами науки.

Іноді позанаукові знання іменує себе як Його Величність Інший спосіб істинного пізнання. Також можна відзначити, що інтерес до різноманіття форм позанаукового знання в останні роки повсюдно і значно зріс.

2. Позанаукові форми пізнання

У сучасній теорико-методологічній літературі (Т.Г. Лешкевіч, Л.А. Мирська та ін) визначають наступні форми позанаукового пізнання:

1) ненаукове, що розуміється як розрізнене несистематичне знання, яке не формалізується і не описується законами, знаходиться в протиріччі з існуючою науковою картиною світу;

2) паранаукові - несумісне з наявним гносеологічним стандартом. Широкий клас паранаукового (пара-від грец. - Близько, при) знання включає в себе вчення або роздуми про феномени, пояснення яких не є переконливим з точки зору критеріїв науковості;

3) лженаучне - свідомо експлуатує домисли і забобони. Лженаука - це помилкове знання, часто представляє науку як справу аутсайдерів. Іноді лженаучне пов'язують з патологічною діяльністю психіки творця, якого в побуті величають "маніяком", "божевільним". Як симптоми лженауки виділяють малограмотний пафос, принципову нетерпимість до спростувальних доводів, а також претензійність. Лженаучне знання дуже чутливі до злоби дня, сенсації. Їх особливістю є те, що вони не можуть бути об'єднані парадигмою, не можуть володіти систематичністю, універсальністю. Вони плямами і вкрапленнями співіснують з науковими знаннями. Вважається, що лженаучне знання виявляє себе і розвивається через квазінаукове;

4) квазінаукові знання шукає собі прихильників і неофітів, спираючись на методи насильства і примусу. Воно, як правило, розцвітає в умовах жорстко ієрархізованої науки, де неможлива критика можновладців, де жорстко проявлений ідеологічний режим. В історії нашої країни періоди "тріумфу квазінауки" добре відомі: лисенківщина, фіксизм як квазінаука в радянській геології 50-х рр., Шельмування генетики, кібернетики і т.п.;

5) антинаукове знання – сукупність утопічних і свідомо сфабрикованих уявлень про дійсність. Префікс "анти" звертає увагу на те, що предмет і способи дослідження протилежні науці. Це як би підхід з "протилежним знаком". З ним пов'язують одвічну потребу у виявленні загального легкодоступних "ліків від усіх хвороб". Особливий інтерес і тяга до антинауки виникають в періоди соціальної нестабільності. Але хоча даний феномен достатньо небезпечний, принципове позбавлення від антинауки неможливо;

6) псевдонаукове знання являє собою інтелектуальну активність, що спекулює на сукупності популярних теорій, наприклад, історії про стародавніх астронавтів, про снігову людину, про чудовисько з озера Лох-Несс.

7) Буденно-практичне знання дає елементарні знання про природу і навколишній дійсності. Його основою був досвід повсякденного життя, що має, однак, розрізнений, несистематичний характер, що представляє собою простий набір відомостей. Люди, як правило, володіють великим обсягом буденного знання, яке виробляється повсякденно в умовах елементарних життєвих відносин і є вихідним пластом всякого пізнання. Іноді аксіоми розсудливості суперечать науковим положенням, перешкоджають розвитку науки, вживаються в людську свідомість так міцно, що стають забобонами і стримуючими прогрес перепонами. Іноді, навпаки, наука довгим і важким шляхом доказів і спростувань приходить до формулювання тих положень, які давно затвердили себе в середовищі буденного знання. Останнє включає в себе і здоровий глузд, і прикмети, і повчання, і рецепти, і особистий досвід, і традиції. Повсякденне знання, хоча й фіксує істину, але робить це несистематично і бездоказово. Його особливістю є те, що воно використовується людиною практично неусвідомлене і в своєму застосуванні не вимагає яких би то не було попередніх систем доказів. Іноді знання повсякденного досвіду навіть перескакує щабель артикуляції, а просто мовчазно керує діями суб'єкта. Інша його особливість - принципово неписьменний характер. Ті прислів'я та приказки, якими володіє фольклор

кожної етнічної спільності, лише фіксують його факт, але ніяк не прописують теорію буденного знання. Зауважимо, що вчений, використовуючи вузькоспеціалізований арсенал наукових понять і теорій для даної конкретної сфери дійсності, завжди занурений також і в сферу неспеціалізованого повсякденного досвіду, що має загальнолюдський характер. Бо вчений, залишаючись вченим, не перестає бути просто людиною. Іноді буденне знання визначають за допомогою вказівки на загальні уявлення здорового глузду або неспеціалізований повсякденний досвід, які забезпечує попереднє орієнтовне сприйняття і розуміння світу. В даному випадку подальшої дефініції піддається поняття здорового глузду.

8) Ігрове пізнання будується на основі умовно прийнятих правил і цілей. Воно дає можливість піднятися над повсякденним буттям, не дбати про практичну вигоду і вести себе у відповідності зі вільно прийнятими ігровими нормами. В ігровому пізнанні можливі приховування істини, обман партнера. Воно носить навчальний розвиваючий характер, виявляє якості та можливості людини, дозволяє розсунути психологічні кордони спілкування.

9) Особистісне і колективне знання. Особистісне знання ставиться в залежність від здібностей того чи іншого суб'єкта та від особливостей його інтелектуальної пізнавальної діяльності. Колективне знання загальнозначуще, або інтерсуб'єктивне, і припускає наявність необхідної і загальної для всіх системи понять, способів, прийомів і правил її побудови. Особистісне знання, в якому людина проявляє свою індивідуальність і творчі здібності, визнається необхідною і реально існуючою компонентою знання. Воно підкреслює той очевидний факт, що науку роблять люди і що мистецтву або пізнавальній діяльності не можна навчитися за підручником, воно досягається лише в спілкуванні з майстром.

10) Народна наука в даний час стала справою окремих груп або окремих суб'єктів: знахарів, цілителів, екстрасенсів, а раніше була привілеєм шаманів, жерців, старійшин роду. При своєму виникненні народна наука виявляла себе

як феномен колективної свідомості. В епоху домінування класичної науки вона втратила статус інтерсуб'єктивності і міцно розташувалася на периферії, далеко від центру офіційних експериментальних і теоретичних досліджень. Як правило, народна наука існує і транслюється від наставника до учня в безписемної формі. Іноді можна виділити її конденсат у вигляді звітів, прийомів, повчань, ритуалів. І, незважаючи на те, що в народній науці бачать її величезну і тонку, у порівнянні зі швидким раціоналістичним поглядом, проникливість, її часто звинувачують в необґрунтованих домаганнях на володіння істиною. У картині світу, пропонованої народної наукою, велике значення має кругообіг могутніх стихій буття. Природа виступає як "будинок людини", а остання у свою чергу - як органічна його частинка, через яку постійно проходять силові лінії світового кругообігу. Вважається, що народні науки звернені, з одного боку, до самих елементарних, а з іншого - до найбільш життєво важливих сфер людської діяльності, таких як здоров'я, землеробство, скотарство, будівництво. Символічне в них виражено мінімально.

11) Паранормальне знання включає в себе вчення про таємні природні і психічні сили і відносини, що ховаються за звичними явищами. Найяскравішими представниками цього типу знання вважаються містика і спіритизм.

Для опису способів отримання інформації, що виходить за рамки науки, крім терміна "Паранормальне" використовується термін "позачуттєве, екстрасенсорне сприйняття" (або "парачутливість", "пси-феномени"). Воно припускає можливість отримувати інформацію чи впливати, не вдаючись до безпосередніх фізичних способів. Наука поки ще не може пояснити задіяні в даному випадку механізми, як не може і ігнорувати подібні феномени. Розрізняють екстрасенсорне сприйняття (ЕСС) і псіхокінез. ЕСС розділяється на телепатію і ясновидіння. Телепатія передбачає обмін інформацією між двома і більше індивідуумами паранормальними способами. Ясновидіння означає здатність отримувати інформацію по деякому неживому предмету (тканина,

гаманець, фотографія і т.п.). Псіхокінез - це здатність впливати на зовнішні системи, що знаходяться поза сферою нашої моторної діяльності, переміщати предмети нефізичних способом.

В даний час дослідження паранормального ставиться на конвеєр науки, яка після серій різних експериментів робить свої висновки.

12) Девіантне і аномальне знання. Термін "девіантне" означає таке знання що відходить від прийнятих і усталених стандартів пізнавальної діяльності. Причому порівняння відбувається не з орієнтацією на еталон і зразок, а в зіставленні з нормами, поділюваними більшістю членів наукового співтовариства. Відмінною особливістю девіантної знання є те, що ним займаються, як правило, люди, які мають наукову підготовку, але з тих чи інших причин вибирають вельми розбіжні із загальноприйнятими уявленнями методи та об'єкти дослідження. Представники девіантної знання працюють, як правило, на самоті або невеликими групами. Результати їх діяльності, так само як і сам напрямок, мають досить короткочасний період існування.

Іноді зустрічається термін "анормальне знання" не означає нічого іншого, крім того, що спосіб отримання знання або саме знання не відповідають тим нормам, які вважаються загальноприйнятими в науці на даному історичному етапі. Вельми цікавий підрозділ аномального знання на три типи: а) перший тип виникає в результаті розбіжності регулятивів здорового глузду з встановленими наукою нормами. Цей тип досить розповсюджений і впроваджений в реальну життєдіяльність людей. Він не відштовхує своєю аномальністю, а привертає до себе увагу в ситуації, коли діючий індивід, маючи спеціальну освіту або спеціальні наукові знання, фіксує проблему розбіжності норм повсякденного світовідношення і наукового (наприклад, у вихованні, у ситуаціях спілкування з немовлятами і пр.); б) другий тип виникає при зіставленні норм однієї парадигми до норм іншої; в) третій тип виявляється при об'єднанні норм та ідеалів з принципово різних форм людської діяльності [4].

3. Соціокультурні форми позанаукового пізнання

3.1. Буденне пізнання

Прагнення вивчати об'єкти реального світу і на цій основі передбачати результати його практичного перетворення властиве не лише науці, а й буденному пізнанню, яке вплетене в практику і розвивається на її основі. У міру того як розвиток практики опредметнює в знаряддях функції людини і створює умови для зникнення суб'єктивних і антропоморфних нашарувань при вивченні зовнішніх об'єктів, у повсякденному пізнанні з'являються деякі види знань про реальність, схожі з тими, які характеризують науку.

Зародкові форми наукового пізнання виникли в надрах і на основі цих видів буденного пізнання, а потім відділилися від нього (наука епохи перших міських цивілізацій стародавності). З розвитком науки і перетворенням її в одну з найважливіших цінностей цивілізації її спосіб мислення починає робити все більш активний вплив на повсякденну свідомість. Це вплив розвиває елементи об'єктивно-предметного відображення світу, що містяться в буденному, стихійно-емпіричному пізнанні.

Здатність стихійно-емпіричного пізнання породжувати предметне і об'єктивне знання про світ ставить питання, про розходження між ним і науковим дослідженням. Ознаки, що відрізняють науку від буденного пізнання, зручно розглядати згідно тієї категоріальної схеми, в якій характеризується структура діяльності (простежуючи відмінність науки і буденного пізнання по предмету, засобам, продукту, методам і суб'єкту діяльності).

Той факт, що наука забезпечує наддалеке прогнозування практики, виходячи за рамки існуючих стереотипів виробництва і буденного досвіду, означає, що вона має справу з особливим набором об'єктів реальності, що не зводиться до об'єктів повсякденного досвіду. Якщо буденне пізнання відображає тільки ті об'єкти, які в принципі можуть бути перетворені в готових історично сформованих способах і видах практичної дії, то наука здатна вивчати і такі фрагменти реальності, які можуть стати предметом освоєння

тільки в практиці далекого майбутнього. Вона постійно виходить за рамки предметних структур готових видів і способів практичного освоєння світу та відкриває людству нові предметні світи його можливої майбутньої діяльності.

Ці особливості об'єктів науки роблять недостатніми для їх освоєння ті засоби, які застосовуються в повсякденному пізнанні. Хоча наука і користується природною мовою, вона не може тільки на її основі описувати й вивчати свої об'єкти. По-перше, повсякденна мова пристосована для опису і передбачення об'єктів, вплетених в наявну практику людини (наука ж виходить за її рамки), по-друге, поняття буденної мови нечіткі і багатозначні, їх точний зміст найчастіше виявляється лише в контексті мовного спілкування, контрольованого повсякденним досвідом. Наука ж не може покластися на такий контроль, оскільки вона переважно має справу з об'єктами, не освоєними у повсякденній практичній діяльності. Щоб описати досліджувані явища, вона прагне якомога чіткіше фіксувати свої поняття і визначення.

Вироблення наукою спеціальної мови, придатної для опису об'єктів, незвичайних з точки зору здорового глузду, є необхідною умовою наукового дослідження. Мова науки постійно розвивається по мірі її проникнення в усі нові області об'єктивного світу. Причому вона робить зворотний вплив на повсякденну, природну мову. Наприклад, терміни «електрика», «холодильник» колись були специфічними науковими поняттями, а потім увійшли в повсякденну мову.

Далі, специфікою об'єктів наукового дослідження можна пояснити і основні відмінності наукових знань як продукту наукової діяльності від знань, одержуваних у сфері повсякденного, стихійно-емпіричного пізнання. Останні найчастіше не систематизовані; це скоріше набір відомостей, приписів, рецептів діяльності та поведінки, накопичених протягом історичного розвитку буденного досвіду. Їх достовірність встановлюється завдяки безпосередньому застосуванню в ситуаціях виробничої і повсякденної практики. Що ж стосується наукових знань, то їх достовірність вже не може бути обґрунтована

тільки таким способом, оскільки в науці переважно досліджуються об'єкти, ще не освоєні у виробництві. Тому потрібні специфічні способи обґрунтування істинності знання. Ними є експериментальний контроль над одержуваним знанням і виводимість одних знань з інших, істинність яких вже доведена. У свою чергу, процедури виводимості забезпечують перенесення істинності з одних фрагментів знання на інші, завдяки чому вони стають пов'язаними між собою, організованими в систему.

Таким чином, ми отримуємо характеристики системності та обґрунтованості наукового знання, що відрізняють його від продуктів повсякденного пізнавальної діяльності людей.

З головної характеристики наукового дослідження можна вивести також і такий відмітні ознаки науки при її порівнянні з повсякденним пізнанням, як особливість методу пізнавальної діяльності. Об'єкти, на які спрямовано буденне пізнання, формуються в повсякденній практиці. Прийоми, за допомогою яких кожен такий об'єкт виділяється і фіксується в якості предмета пізнання, вплетені в буденний досвід. Сукупність таких прийомів, як правило, не усвідомлюється суб'єктом як метод пізнання. Протилежна ситуація в науковому дослідженні. Тут вже саме виявлення об'єкту, властивості якого підлягають подальшому вивченню, складає вельми трудомістку задачу. Наприклад, щоб виявити короткоживучі частинки - резонанси, сучасна фізика ставить експерименти по розсіюванню пучків частинок і потім застосовує складні розрахунки. Звичайні частинки залишають сліди-треки в фотоемульсії або в камері Вільсона, резонанси ж таких треків не залишають. Однак коли резонанс розпадається, частинки що при цьому виникають здатні залишати сліди зазначеного типу. На фотографії вони виглядають як набір променів-рисок з одним центром. За характером цих променів, застосовуючи математичні розрахунки, фізик визначає наявність резонансу. Таким чином, досліднику необхідно знати умови, в яких з'являється відповідний об'єкт. Він зобов'язаний чітко визначити метод, за допомогою якого в експерименті може бути

виявлений мікрооб'єкт. Поза методу він взагалі не виділить досліджуваного об'єкта з численних зв'язків і відносин предметів природи. Тому, поряд із знаннями про об'єкти наука формує знання про методи. Потреба в розгортанні і систематизації знань другого типу приводить на вищих стадіях розвитку науки до формування методології як особливої галузі наукового дослідження, орієнтованої на цілеспрямований науковий пошук.

Нарешті, прагнення науки до дослідження об'єктів відносно незалежно від їх освоєння у наявних формах виробництва і буденного досвіду передбачає специфічні характеристики суб'єкта наукової діяльності. Заняття наукою вимагають особливої підготовки суб'єкта пізнання, в ході якої він освоює історично сформовані засоби наукового дослідження, навчається прийомам і методам оперування з цими засобами. Для повсякденного пізнання такої підготовки не потрібно, вірніше, вона здійснюється автоматично, в процесі соціалізації індивіда, коли у нього формується і розвивається мислення в процесі спілкування з культурою і включення індивіда в різні сфери діяльності. Заняття наукою поряд з оволодінням засобами і методами припускає також і засвоєння певної системи ціннісних орієнтацією і цільових установок, специфічних для наукового пізнання. Ці орієнтації повинні стимулювати науковий пошук, націлений на вивчення все нових і нових об'єктів незалежно від сьогоденного практичного ефекту від отримуваних знань. Інакше наука не буде здійснювати своєї головної функції - виходити за рамки предметних структур практики своєї епохи, розсовуючи горизонти можливостей освоєння людиною предметного світу.

Дві основні установки науки забезпечують прагнення до такого пошуку: самоцінність істини і цінність новизни.

Будь якій вчений приймає в якості однієї з основних установок наукової діяльності пошук істини, сприймаючи істину як вищу цінність науки. Ця установка втілюється в цілій низці ідеалів і нормативів наукового пізнання, що виражають його специфіку в певних ідеалах організації знання (наприклад, у

вимозі логічної несуперечності теорії та її дослідне підтвердження), в пошуку пояснення явищ виходячи з законів і принципів, що відображають сутнісні зв'язки досліджуваних об'єктів, і т.д.

Не менш важливу роль у науковому дослідженні відіграє установка на постійне зростання знання і особливу цінність новизни в науці. Ця установка виражена в системі ідеалів і нормативних засад наукової творчості (наприклад, заборона на плагіат, допустимість критичного перегляду підстав наукового пошуку як умова освоєння все нових типів об'єктів і т.д.).

Показово, що для буденної свідомості дотримання основних установок наукової етики зовсім не обов'язково, а часом навіть і небажано. У повсякденному житті люди обмінюються самими різними знаннями, діляться життєвим досвідом, але посилення на автора цього досвіду в більшості ситуацій просто неможливі, бо цей досвід анонімний і часто транслюється в культурі століттями.

Наявність специфічних для науки норм і цілей пізнавальної діяльності, а також специфічних засобів і методів, що забезпечують досягнення все нових об'єктів, вимагає цілеспрямованого формування вчених фахівців. Ця потреба призводить до появи «академічної складової науки» - особливих організацій та установ, що забезпечують підготовку наукових кадрів.

У процесі такої підготовки майбутні дослідники повинні засвоїти не тільки спеціальні знання, прийоми і методи наукової роботи, але і основні ціннісні орієнтири науки, її етичні норми і принципи.

У котлі буденного пізнання проварюються такі ранні форми, як фетишизм, тотемізм, магія, анімізм, прикмети. Там же представлені релігія і філософія, політика і право, мораль і мистецтво, а також в тій чи іншій мірі наука. Але наука представлена лише як "одна з ...", а тому не є визначальною для буденного пізнання, якщо його носій професійно не представляє науку.

1. Фетишизм - віра в надприродні властивості предмета (речі), здатні охороняти людину від різних бід. За винятком предметів у цілющими властивостями, всі інші фетиші засновані на вірі.

2. Тотемізм - віра в надприродний зв'язок і кровну близькість родової групи з будь-яким видом тварин, рослин. Це своєрідна форма сродності людини і природи.

3. Магія - віра в здатність людини певним чином впливати на об'єкти і людей. Біла магія здійснює чаклунство з допомогою небесних сил, а чорна - чаклунство з допомогою диявола. В цілому магія втілює віру в диво.

4. Анімізм - віра в існування духу, душі у кожної речі. Анімізм є наслідком антропного принципу: я бачу світ крізь призму своїх уявлень про себе (див.: Ф. Бекон про примару "роду").

5. Прикмети - фіксована форма часто повторюваних подій. Деякі з прикмет фіксують причинно-наслідковий зв'язок, вловлюють їх необхідний характер. Деякі прикмети носять випадковий характер, але помилково приймаються за необхідне. І ті й інші формують стереотип поведінки, закріплюються вірою.

3.2. Філософське пізнання

Якщо безпосередньою метою науки є опис, пояснення і передбачення процесів і явищ дійсності, що складають предмет її вивчення, на основі відкритих нею законів, то філософія завжди в тій чи іншій мірі виконувала стосовно науки функції методології пізнання і світоглядної інтерпретації її результатів. Філософію об'єднує з наукою також і прагнення до теоретичної форми побудови знання, до логічної доказовості своїх висновків.

Європейська традиція, висхідна до античності, високо цінувала єдність розуму і моральності, водночас міцно зв'язувала філософію з наукою. Ще грецькі мислителі надавали велике значення справжньому знанню і компетентності на відміну від менш наукової, а часом і просто легкової

думки. Таке розходження має принциповий характер для багатьох форм людської діяльності, у тому числі і для філософії. Так чим же є результати інтелектуальних зусиль філософів: надійним знанням або тільки думкою, пробою сил, свого роду грою розуму? Які гарантії істинності філософських узагальнень, обґрунтувань, прогнозів? Чи вправі філософія претендувати на статус науки або ж такі претензії необґрунтовані? Подивимося, як наука і філософія взаємодіють між собою.

Науково-філософський світогляд виконує ряд пізнавальних функцій, споріднених функцій науки. Поряд з такими важливими функціями як узагальнення, інтеграція, синтез усіляких знань, відкриття найбільше загальних закономірностей, зв'язків, взаємодій основних підсистем буття, теоретична масштабність, логічність філософського розуму дозволяють йому здійснювати також функції прогнозу, формування гіпотез про загальні принципи, тенденції розвитку, а також первинних гіпотез про природу конкретних явищ, ще не пророблених спеціально-науковими методами.

На основі загальних принципів раціонального розуміння філософська думка групує життєві, практичні спостереження різноманітних явищ, формує загальні припущення про їхню природу і можливі засоби пізнання. Використовуючи досвід розуміння, накопичений в інших областях пізнання, практики, вона створює філософські «ескізи» тих або інших природних або суспільних реалій, підготовлюючи їх наступну конкретно-наукову проробку. При цьому здійснюється умоглядне продумування принципово допустимого, логічно і теоретично можливого. Таким чином, філософія виконує функцію інтелектуальної розвідки, що також служить і для заповнення пізнавальних прогалів, що постійно виникають у зв'язку з неповним, різним ступенем вивченості тих або інших явищ, наявністю «білих плям» пізнавальної картини світу. Звичайно, в конкретному науковому плані вони повинні бути заповненими спеціалістами науковцями іншої загальної системи світорозуміння. Філософія ж заповнює їх силою логічного мислення. Існує

цікава точка зору, що ці «білі плями» заповнюються вченими раціональними (науковими) методами не на 100%. Точніше, «в екстраординарні, революційні періоди розвитку наукового знання ... кожен вчений використовує їх по-своєму, вкладаючи в них (критерії раціонального вибору) своє власне розуміння. Раціональні міркування ... не носять загальнозначущого характеру » [2,241]. Тобто перехід від однієї фундаментальної теорії до іншої здійснюється як «перемикання», ніж як раціональний вибір.

Фахівці, що вивчають усілякі конкретні явища, потребують загальних, цілісних уявлень про світ, про принципи його устрою, загальні закономірності і т.д. Проте самі вони таких уявлень не виробляють - у конкретних науках використовується універсальний розумовий інструментарій (категорії, принципи, різноманітні методи пізнання), але вчені спеціально не займаються розробкою, систематизацією, осмисленням пізнавальних прийомів, засобів. Загально світоглядні і теоретико-пізнавальні підстави науки вивчаються, спрацьовуються і формуються в сфері філософії.

Отже, філософія і наука досить сильно взаємозалежні, у них є багато спільного, але є й істотні відмінності. Тому філософію не можна однозначно зараховувати до науки і навпаки не можна заперечити її науковість. Філософія - окрема форма пізнання, що має наукові основи, що проявляє себе в ті моменти й у тих областях наукового знання, коли теоретичний потенціал у цих областях або малий, або взагалі відсутній.

3.3. Художнє пізнання

Мистецтво (художнє пізнання) - творча діяльність, у процесі якої створюються художні образи, що відображають дійсність і втілюють естетичне ставлення до неї людини. Існують різні види мистецтва, що відрізняються особливою структурою художнього образу. Одні з них прямо зображують явища життя (живопис, скульптура, графіка, художня література, театр, кіно).

Інші ж висловлюють породжене цими явищами ідейно-емоційний стан художника (музика, хореографія, архітектура).

Мистецтво - первісне позначення всякої майстерності більш високого і особливого сорту (мистецтво мислення, мистецтво ведення війни). У загальноприйнятому спеціальному сенсі - позначення майстерності в естетичному плані і створених завдяки неї творів - творів мистецтва, які відрізняються, з одного боку, від творінь природи, з іншого - від творів науки, ремесла, техніки, причому межі між цими областями людської діяльності дуже нечіткі, так що в найбільших досягненнях в цих областях беруть участь також і сили мистецтва.

Мистецтво - це форма відображення дійсності у свідомості людини в художніх образах. Відображаючи навколишній світ, мистецтво допомагає людям пізнавати його, служить могутнім засобом політичного, морального і мистецького виховання.

Різноманітність явищ і подій дійсності, а також відмінність способів їх відображення в художніх творах викликали до життя різні види і жанри мистецтва: художню літературу, театр, музику, кіно, архітектуру, живопис, скульптуру.

Найважливіша особливість мистецтва полягає в тому, що воно на відміну від науки відображає дійсність не в поняттях, а в конкретній, чуттєвій формі - у формі типових художніх образів. Створюючи художній образ, виявляючи загальні суттєві риси дійсності, художник передає ці риси через індивідуальні, часто неповторні характери, через конкретні явища природи і суспільного життя. При цьому, чим яскравіше, відчутніше виступають індивідуальні риси художнього образу, тим привабливіше цей образ, тим значніше сила його впливу.

Мистецтво - це грандіозний будинок, окреме ж твір - будівля мікроскопічна, але теж завершена. У науці ж жодне дослідження не завершено, воно має сенс і цінність в ряду попередників і послідовників. Якщо науку

уподібнити грандіозній будівлі, то окремі дослідження - це цегла в його стіні. Тому мистецтво століттями накопичує цінності, відсіває слабке, але зберігає велике, і воно сотні і тисячі років хвилює слухачів і глядачів. У науки шлях більш прямий: думки кожного дослідника, здобуті ним факти - це шматочок пройденого шляху. Немає дороги без цього метра асфальту, але він пройдений, дорога йде далі, звідси такий малий термін життя наукового твору, щось близько 30-50 років. Така доля книг і робіт геніальних фізиків Ньютона, Максвелла, і навіть зовсім близького до нас Ейнштейна. І знайомиться з роботами геніїв вчені радять по викладам сучасників, так як час обтісує геніальне відкриття, надає йому нову форму, навіть змінює риси (в тому числі і зі зміною культур, як стверджував Шпенглер [2,233] . У цьому треба шукати джерело відмінностей наукового і художнього пізнання.

Мистецтво з'явилося ще на зорі людського суспільства. Воно виникло в процесі праці, практичної діяльності людей. На перших порах мистецтво безпосередньо перепліталось з їх трудовою діяльністю. Свій зв'язок з матеріальною, виробничою діяльністю, хоча і більш опосередковано, воно зберегло і по сей день.

В процесі праці у людей розвивалися естетичні почуття і потреби, розуміння ними прекрасного в дійсності і в мистецтві. Відшукати прекрасне в дійсності, узагальнити, типізувати його, відобразити в художніх образах і донести до людини, задовольняючи тим самим її естетичні потреби і виховуючи у неї естетичні почуття, - така одна з важливих особливостей і завдань мистецтва.

3.4. Релігійне пізнання

Релігія (Від лат. Religio - благочестя, набожність, святиня) - світосприйняття, одухотворене вірою в Бога. Це не тільки віра або сукупність поглядів. Релігія - це також почуття зв'язаності, залежності і повинності по відношенню до таємної вищої сили, що дає опору і гідна поклоніння. Саме так

розуміли релігію багато мудреці і філософи - Зороастр, Лао-Цзи, Конфуцій, Будда, Сократ, Христос, Мухаммед. Чим же відрізняється релігійне пізнання і наукове?

Найменше релігія відображає логічну розсудливість. Більш за все вона знаряддя своєрідного, емоційно-інтуїтивного і конкретно-образного оволодіння світом. Релігія - особливий, операціональний спосіб орієнтації в тому ще непізнаному, дивному, таємничому, важко вербалізуемому, з чим постійно стикається людина в оточуючому світі і в самому собі і що в той же час не може безпосередньо сприймати дотиком, виміряти, описати і досягнути. Релігія висловлює прагнення безпосередньо і відчутно доторкнутися до «задзеркального», позамежного, таємного, вічного, споконвічного. І в цьому сенсі - віруванням і культом, - вона становить своєрідну, безпосередню філософію буденної свідомості, неформалізована і символічна.

Наукове пізнання пояснює світ з нього самого, на відміну від релігійних концепцій, не вдаючись до поза природних, надприродних сил, в цьому їх основна відмінність. Виходить, що релігія і наука розвиваються в протилежних напрямках, тобто наука, виходячи з окремих фактів, подій, закономірностей відновлює загальну картину світу, в той час як релігія, виходячи із загального уявлення, намагається пояснити окремі закономірності, події, факти. З всього наведеного вимальовується розуміння завдань науки і релігії в справі виховання людини, розвитку її світорозуміння, її мислення як індивідуального, так і соціально-громадського.

Завданням релігії є виховання в людині розуміння світу як єдиного, гармонійного цілого, складові якого органічно взаємопов'язані, в якому найменші зміни локального масштабу призводять до значних наслідків глобального масштабу. Завданням науки є виховання в людині усвідомлення взаємопов'язаності світу і розвитку уявлення про правильне використання потенціалу для досягнення того чи іншого результату, задоволення бажаного.

Тому зрозуміла спільність, єдність науки та релігії в процесі становлення особистості, так само як і їх протилежність у вихованні індивідуума: від загального до конкретного або від унікального до універсального. Їх протилежна направленість призводить до їх боротьби. Таким чином, наука і релігія являють собою яскравий приклад боротьби та єдності протилежностей, що, згідно із законами діалектики, призводить до постійного руху, тобто постійній боротьбі за ідеали, що є причиною і наслідком вдосконалення людської свідомості, мислення, закладає основи світорозуміння і світопізнання. Ця боротьба не дає вичерпні відповіді, тим самим змушуючи прагнути до досконалості, об'єктивно і суб'єктивно примушуючи розвиватися людство.

Таким чином, релігія і наука доповнюють одна одну, тому що відсутність одного приводить або до народження відсутнього, або до виродження існуючого. Крім того, релігія може і повинна виконувати по відношенню до науки, в деякому розумінні, регулюючу роль, щоб непідготовленому індивідууму не передавалися знання, які можуть завдати шкоди оточуючим.

Висновки

Неможливо повністю заперечувати і ігнорувати позанаукові знання. Адже неспроста весь час людського існування різні форми позанаукових знань мали місце і були часи, коли вони процвітали і підтримувалися великою кількістю людей. Але в той же час некритичне ставлення до позанаукового знання може привести до розширення його ареалу, стирання кордонів з науковим, а при певних соціальних умовах - до витіснення «нормального» наукового знання і, відповідно, до елімінації критично-рефлексивного способу мислення. Подібна ситуація можлива в кризові епохи.

Коли розмежовують наукове, засноване на раціональності, і позанаукові знання, то важливо зрозуміти: позанаукові знання не є чистією вигадкою або фікцією. Воно культивуються в певних інтелектуальних співтовариствах, у відповідності з іншими (відмінними від раціоналістичних) нормами, еталонами,

мають власні джерела і засоби пізнання. Очевидно, що багато форм позанаукового знання старше знання, яке визнається в якості наукового, наприклад, астрологія старше астрономії, алхімія старше хімії.

Крім наукового, існують і інші форми пізнання, які не вкладаються в критерії науковості. Це буденне, релігійне, художньо-образне, ігрове та міфологічне пізнання, так звані «окультні науки» і т.п. А це означає, що теорія пізнання не може обмежуватися аналізом тільки наукового пізнання, а повинна досліджувати і всі інші різноманітні форми, що виходять за межі науки і критеріїв наукового знання.

Список використаної літератури:

1. Степин В.С. Теоретическое знание. М.: «Прогресс-Традиция», 2000г.
2. Акчурина И.А., Коняев С.Н. Концепция виртуальных миров и научное познание. СПб.: РХГИ, 2000г.
3. Философия, наука, цивилизация. Под ред. В.В. Казютинского. М.: Эдиториал УРСС, 1999г.
4. Мостепаненко М.В. Философия и методы научного познания. Изд-во: «Лениздат», 1972г.
5. Швырев В.С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании. М.: «Наука», 1978г.
6. Гуревич П.С. Философский словарь. М.: АСТ: Олимп, 1997г.
7. Тимирязев К.А. Сочинения. Т. VIII. М., 1939г.
8. Бройль Л. По тропам науки. М., 1962г.
9. Хьюбнер К. Истина мифа. М., 1996 г.
10. Фейерабенд П.. Избранные труды по методологии науки. М.: Прогресс, 1986 г.
11. Бирлайн Дж.Ф. Параллельная мифология /Пер.с англ. М.: КРОН-ПРЕСС, 1997.-336 с.

- 12.Гайденко П.П. Эволюция понятия науки: становление и развитие первых научных программ. М.: Наука, 1980. 567 с.
- 13.Голосовкер ЯЗ. Логика мифа. М.: Наука 1987. 217 с.
- 14.Кезин А.В. Научность: эталоны, идеалы, критерии. М.: Изд-во МГУ, 1985.- 128 с.
- 15.Косарев А.Ф. Философия мифа: Мифология и ее эвристическая значимость. М.: ПЕР СЭ, 2000; СПб.: Университетская книга. 304 с.
- 16.Левин А.Е. Миф. Технология. Наука //Природа. 1977. - №3. - С. 88-101.
- 17.Лем С. Сумма технологии /Пер.с польск. М.: Мир, 1968. 608 с.